

Особливості семантичної складової жанрово-стилістичної домінанти німецькомовних оповідань (на матеріалі оповідань Інгеборг Бахманн)

О. Б. Склярєнко*, Н. М. Марченко

Державний вищий навчальний заклад «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», м. Переяслав-Хмельницький, Україна
*Corresponding author. E-mail: lesia-skliarenko@mail.ru

Paper received ; Accepted for publication .

Анотація. У статті розглядаються семантичні особливості оповідань австрійської письменниці Інгеборг Бахманн, які є складовою жанрово-стилістичної домінанти на мікростилістичному рівні. Встановлено, що семантичними особливостями оповідань, що виділяються частотністю свого використання в текстах є порівняння та епітети. Порівняння є стилістично забарвленими та позначаються використанням дієслів з експресивною семантикою та епітетів інтенсивної семантики, які стимулюють увагу читача, допомагають йому створити двоїстий реально-фіктивний характер. Епітети у складі жанрово-стилістичної домінанти виконують орнаментальну функцію, їх використання сприяє пізнанню картини світу автора.

Ключові слова: оповідання, жанрово-стилістична домінанта, мікростилістичний рівень, порівняння, епітет.

Вступ. Дослідження жанрово-стилістичної домінанти будь-якого художнього тексту ґрунтується на засадах того, що текст є мовленнєвим жанром, комунікативна специфіка якого розкривається в процесі взаємодії автора та потенційного реципієнта й реалізується під час інтерпретації читачем авторської інтенції, з урахуванням автора-функції та фігури адресанта. Жанрово-стилістичною домінантою сучасних німецькомовних оповідань є сукупність маркованих стилістичних складових, що вирізняються в художньому тексті на жанровому (макростилістичному) та стилістичному (мікростилістичному) рівнях і визначають специфіку авторського ідіостилу в межах жанру оповідання. Головним показником при визначенні структурних складових жанрово-стилістичної домінанти є частотність ужитку певного елемента макростилістичного чи мікростилістичного рівнів, що й становить його маркованість.

Короткий огляд публікацій по темі. У ракурсі семантичних особливостей, як складових жанрово-стилістичної домінанти на стилістичному рівні (мікрорівні) художні тексти ставали об'єктами досліджень таких науковців як: М. Брандес, В. Кухаренко, А. Мороховського, Е. Різель, Б. Совінські, В. Дресслера та інших.

Ціллю статті є аналіз семантичних особливостей як складових жанрово-стилістичної домінанти на мікростилістичному рівні та визначення їх стилістичного потенціалу у декодуванні власне авторської картини світу на матеріалі оповідань Інгеборг Бахманн.

Матеріалом статті виступають 24 оповідання, які увійшли до двох збірок «Das dreißigste Jahr» та «Simultan», а також 2 міжциклових оповідання та 10 раних, що не увійшли до жодної зі збірок.

Методи дослідження у статті зумовлені ціллю та спираються на: контекстуально-інтерпретаційний аналіз, що застосовується для виявлення та інтерпретації мікростилістичних складових жанрово-стилістичної домінанти; кількісно-статистичний аналіз, який допомагає виявити найбільш частотні, стрижневі елементи тексту, характерні для оповідань І. Бахманн; порівняльно-стилістичний та семантико-стилістичний методи, які дають змогу визначити стилістичні функції лексичних одиниць. Дослідження ролі семантичних

елементів жанрово-стилістичної домінанти ґрунтується на методиці контекстологічного аналізу. У статті був також використаний компонентний аналіз для визначення смислів, що актуалізуються при взаємодії компонентів.

Результати і їх обговорення. Значне місце у структурі жанрово-стилістичної домінанти сучасних німецькомовних оповідань займають семантико-сміслові фігури, вибір яких та частотність використання у текстах свідчить про авторську прагматичну установку та вказує на особливості авторської картини світу. Семантико-смісловими фігурами за О. Селівановою є найбільша група фігур мови, частиною якої є тропи [2, с. 108]. Серед семантико-сміслових фігур, що виділяються у мовному полотні німецькомовних оповідань І. Бахманн частотністю використання характеризуються порівняння та епітет.

Порівняння є важливим засобом актуалізації образного компонента значення, що відбувається за умови гетерогенності компонентів останнього. Зумовлюється такого роду гетерогенність тим, що суб'єкт та об'єкт порівняння належать до різних категоріальних сфер і вербально репрезентовані словами різних лексико-семантичних груп. Порівняння є стилістичним засобом, що привертає увагу читача і саме таким чином підсилює стилістичне забарвлення тексту і впливає на його загальний зміст [6, с. 234]. Порівняння поділяються на логічні та образні. Логічні порівняння оперують поняттями, які належать до одного класу, з метою встановлення ступеня їх схожості або розбіжностей. За такого типу порівняння, до уваги беруться якості обох об'єктів, але виділяється одна, яка порівнюється. Образне порівняння зазвичай виключає всі характеристики об'єктів, крім однієї спільної [3, с. 188]. Коли мова йде про комплексне стилістичне дослідження тексту, то тут варто звернути увагу на образні порівняння, які відкривають для читача аналогію чи подібність, і тим самим допомагають реципієнту повторити авторський шлях [3, с. 204].

Серед образних порівнянь в оповіданнях І. Бахманн 70% є такими, що створюють динамічний та реалістичний опис образу чи дії. Такі порівняння частіше вводяться за допомогою конектора «wie»: «...und mein Herz verrenkte sich, meine Lungen arbeiteten wie wilde.

eingezwängte Flügel, und mein Atem kam aus mir wie der Atem eines jagenden Wolfes» [5: 181] або «*Sie sah einfach dem Mädchen zu, wie es ein Stück nach dem anderen zerstörte. Die Zerstörung schien lang zu dauern wie ein Brand, eine Überschwemmung, eine Demolierung»* [5, с. 197].

Перші приклади роблять опис звичайних речей набагато яскравішими за допомогою порівнянь «*meine Lungen arbeiteten wie wilde, eingezwängte Flügel, und mein Atem kam aus mir wie der Atem eines jagenden Wolfes»* та «*die Zerstörung schien lang zu dauern wie ein Brand, eine Überschwemmung, eine Demolierung»*. Перед адресатом постають особи, які переживають певне емоційне потрясіння. Так, у першому прикладі авторка вдало передає переживання хлопця, який потрапляє на війну, де переживає страх завдати людям біль, влучивши ненавмисно в них кулею. Його душевний стан переростає у психологічну проблему: смерть стає нав'язливою ідеєю, від якої він постійно тікає. Другий приклад описує розпач закоханої дівчини, яка своє обурення передає тим, що розбиває предмети інтер'єру. В обох прикладах саме порівняння вказує на досить емоційний стан персонажів і допомагає адресату об'єктивно оцінити ситуацію.

Порівняння в оповіданнях І. Бахманн можна поділити на *прості*, що мають просту конструкцію, та *розгорнуті*, що мають більш ускладнену, на відміну від простих порівнянь, конструкцію. Серед досліджуваних оповідань прості порівняння становлять 76%, у той час як розгорнуті – 24% від 204 розглянутих прикладів. Вони вводяться в текст конектором «wie» і можуть мати таку структуру: *wie + Adj* або *wie + N*: «*Ich war wie betäubt von dieser Zumutung»* [5, с. 75]; «*Es erging mir wie einen Wilden»* [5, с. 139]; «*Es sah wie eine Beratung aus»* [5, с. 146]; «*Einmal versuchten wir darüber zu sprechen und sie starrte mich an wie ein Ungeheuer»* [5, с. 148].

За допомогою таких конструкцій авторкою створюється лаконічний і точний зоровий образ. Прості порівняння допомагають уникнути одноманітності. Таким чином, авторка концентрує увагу потенційного реципієнта на тих деталях, які допоможуть розкрити образ і є актуалізаторами змістово-фактальної інформації: «*Friedl sagte wie ein verstockter Schulbub, aber viel zu leise: „Ich schon. Ich könnte sie missen.“»* [5, с. 169] або «*Kurz darauf betraten einige Herren in schwarzen Talaren, schweigend, wie rächende Engel, den Raum»* [5, с. 214]. Перший приклад дає змогу читачу охарактеризувати чоловіка як нерішучу особу, що навіть свої думки висловлює з великою обережністю та невпевненістю. Що ж до другого випадку, то використання простого порівняння «*wie rächende Engel»* несе в собі негативне значення. Авторка переносить читача до зали суду і намагається продемонструвати, що справа, подана до розгляду, буде вивчатися досить ґрунтовно та прискількиливо. Такі переконливі картини пробуджують у читача власні асоціації та викликають бажання дізнатися, яким чином буде розкрито злочин та оголошено вирок.

Не лише прості порівняння допомагають І. Бахманн створювати яскраві неочікувані образи, велике стилістичне навантаження несуть також розгорнуті порівняння, що вводяться до тексту конекторами

«wie» та «als». Тут також слід зауважити, що порівняння з конектором «als» є нереальними порівняннями і відіграють більшу стилістичну роль, ніж порівняння з конектором «wie», адже такі нереальні порівняння створюють додаткові конотації і збагачують образну картину оповідань. Розгорнуті порівняння характеризуються ускладненням синтаксичної структури лівої частини:

а) порівняння, де суб'єкт та об'єкт експліцитно виражені, а останній виступає в ролі предикативного члена: «*Vielleicht ist da noch Hoffnung auf einen Morgen, auf Wolken, die wie reife Trauben aneinander hängen und aus denen, gekeltert, die Süße ganz verwünschter Zeiten aus dem Himmel strömt»* [5, с. 77].

б) порівняння, у яких права частина визначає обставину способу дії: «*Er rauchte mechanisch und zog in ganz gleichmäßigen Abständen an der Zigarette, als wäre Rauchen alles, was er konnte»* [5, с. 180].

У 60% від досліджуваних прикладів І. Бахманн використовує порівняння в описах, особливо портретах. Порівняння-деталі допомагають автору індивідуалізувати персонаж і створити детальний зоровий образ. Для прикладу розглянемо описи персонажів з оповідань «*Ein Wildermuth»* та «*Unter Mördern und Irren»*: «*Ich sah in ihr Gesicht, wie ich sonst nie jemand ins Gesicht gesehen habe, sah sie an, als würde ich nie mehr wegschauen können, und sie sah mich an, ebenso gleichgültig. Wie an das Starren eines düsteren ernstesten Raubvogels erinnerte ich mich an ihr Starren und wie an etwas fürchterlich Feierliches, als unsere Augen nicht mehr weiter konnten und wir miteinander weggingen, ohne ein Wort, ohne uns zu berühren»* [5, с. 244] чи «*Hutter endlich war so gezeichnet: Wie Barabbas, wenn es Barabbas selbstverständlich erschienen wäre, daß man ihn freigab. Mit der kindlichen Sicherheit und Sieghaftigkeit in dem runden pfiffigen Gesicht»* [5, с. 167].

У наведених прикладах порівняльні конструкції різняться між собою формою та обсягом, від лише одного конкретного порівняння «*wie Barabbas»* до поширених порівняльних описів «*Wie an das Starren eines düsteren ernstesten Raubvogels ... und wie an etwas fürchterlich Feierliches»*. У цих порівняннях персонажі постають перед читачем у непередбачених образах. У першому випадку семантика прикметника «*düster»* разом з іменником «*Raubvogel»* характеризує погляд дівчини, з якою познайомився майбутній суддя Вільдермут, і водночас допомагає сформуванню її цілісний образ як негативний. Другий випадок також несе в собі негативний елемент, адже семантика іменника «*Barabbas»* автоматично створює в уяві читача образ розбійника і бунтаря.

І. Бахманн також використовує свої порівняння у динамічних описах. Для них характерним є використання оказіональних порівнянь персонажів чи подій. «*Und die Wahrheit, von der er Aufhebens machte, erschien wie eine alte solide Kommode mit vielen Schubladen, die knarrten, wenn man sie herauszog, aber in denen dann auch alle ableitbaren kleineren Wahrheiten schneeweiß, brauchbar, sauber und handlich dalegen»* [5, с. 222], чи «*Die Worte stürzten wie tote Falter aus ihren Mündern. Sie konnten sich selber nicht mehr glauben»* [5, с. 225]. У цих порівняннях відображено безпорадність людини в пошуках істини, що схожа на пошук речей у

старому комоді: «*wie eine alte solide Kommode mit vielen Schubladen*» та незрозуміння причин постійного людського прагнення уникати її «*die Worte stürzten wie tote Falter*».

Неможливо уявити собі будь-який художній текст без епітетів, адже цей троп виконує значну роль у реалізації прагматичної скерованості тексту і є ще одним засобом створення образності. У текстах оповідань епітет визначається надзвичайною частотністю використання у порівнянні з іншими тропами, що у процентному співвідношенні становить 45% від загальної кількості прикладів, що розглядалися нами раніше. Це дає змогу стверджувати, що епітет є однією із маркованих складових жанрово-стилістичної домінанти на мікрорівні.

У текстах оповідань І. Бахманн нами було зафіксовано 458 епітетів, серед яких 83,5% – узуально-асоціативні, 16,5% – okazionalno-асоціативні. Оскільки І. Бахманн частіше використовує узуально-асоціативні епітети, то наша увага буде сконцентрована саме на них, адже в основі трактування поняття жанрово-стилістичної домінанти лежить принцип частотності використання того чи іншого мовленнєвого елемента. Узуально-асоціативні епітети є менш тропеїчними, тому що логічність найменування ознаки в них послаблена і проявляється не так виразно, на відміну від okazionalno-асоціативних епітетів, що є «гібридними» утвореннями, які виникають унаслідок перетинання поля епітета з іншими тропами [1, с. 8]. За Т. Онопрієнко, узуально-асоціативні епітети поділяються на постійні, що були взятими з фольклору або походять від нього, та описово-оцінні, які вказують на суттєву ознаку референта, що привертає увагу до себе в певній ситуації, але така ознака не є інгерентною для денотата [там само].

Прагматичні особливості епітета використовуються І. Бахманн для розкриття особливостей характеру персонажа, його зовнішності чи внутрішнього стану. Прагматично орієнтованими є перш за все аксіологічні прикметники. Наприклад, негативні значення реалізуються прикметниками та прислівниками з негативною семантикою: «*grauenvoll, schwarz, tödlich, häßlich, mörderisch*», що виражають суб'єктивну оцінку означуваного: «*... und ihre Abneigung gegen diese grauenvolle Normalität*» [5, с. 327]; «*Es war schwarzer Freitag*» [5, с. 161]; «*... aber nur an ihre tödliche Weitläufigkeit kann ich mich noch erinnern*» [5, с. 230]; «*Sie lachte selten, aber auch laut, häßlich, kurz, in einer Art, mit der ich mich nie abfinden könnte*» [5, с. 244]; «*Beinahe mörderisch wahr*» [5, с. 262].

Позитивна оцінка реалізується за використання прикметників та прислівників із позитивною семантикою «*zauberhaft, klar, hell, gut, fein, brav, fleißig*»: «*Ihre zauberhafte Frau ...*» [5, с. 236]; «*Sie konnte das eben, schon nach neun Uhr früh mit einer klaren hellen Stimme antworten, und der gute Erich dachte dann ...*» [5, с. 318]; «*... aber er lächelte so fein und zwiespältig ...*» [5, с. 169]; «*... denn Ihr Mann ist doch ein braver Mensch, ein fleißiger, braver Mensch*» [5, с. 65].

Епітети у складі жанрово-стилістичної домінанти є вагомим засобом створення необхідного емоційного фону оповіді чи розповіді та розраховані на відповідну реакцію читача. У 60% використання епітетів

пов'язане з уточненням портретного образу персонажа, як правило, у такому випадку епітети можуть стояти як у препозиції, так і в постпозиції: «*Er hatte Haderer gezeichnet: Mit Schmissen in dem kleinen Gesicht- Mit der zu straff an den Schädel anliegenden Haut. Grimassierend, ständig schauspielernd den Ausdruck. Peinlich gescheitelt das Haar. Einen Blick, der stechend, bannend sein wollte und es nicht ganz war*» [5, с. 14]. «*Es gefiel ihm an ihr auch, wie sie reagierte, Wünsche äußerte, etwas ablehnte oder annahm, wie annähernd, bescheiden, ausfallend oder einfach sie war, immer wechselnd, eine Person, mit der man überall hingehen konnte ...*» [5, с. 307]. В обох випадках І. Бахманн використовує епітети у функції створення образності. Авторка прагне якомога виразніше розкрити образи своїх героїв, тому в першому випадку перед адресатом постає з одного боку досить звичайна проста людина, але використання постпозиційних епітетів «*stechend, bannend*» надає додаткове стилістичне навантаження і вказує читачу на прагнення персонажа бути суворішим, що йому не вдається. Другий випадок розкриває особливості неординарного характеру головного персонажа з оповідання «Simultan» – Наді. Цей опис дає можливість читачу зробити об'єктивний висновок та оцінити позитивне ставлення супутника Наді до неї як жінки, з якою не соромно виходити в люди.

Епітети особистісної оцінки в оповіданнях виражають широкий спектр аксіологічних категорій, таких як психологічні, що можуть бути інтелектуальними та емоційними, естетичні, етичні та сенсорно-смакові. Епітети психологічної особистісної оцінки вказують на інтелектуальні чи емоційні особливості:

«*Treu bin ich und untreu, hilflos fühle ich mich oft und weiß doch mit Entschiedenheit aufzutreten. Feige bin ich und mutig und meistens habe ich beides an mir beobachtet ...*» [5, с. 238]; «*Die Wahrheit habe ich gesucht über mich, aber was ergibt das schon, das ich, mich zerfleischend, im einzelnen über mich denke oder manchmal in großen Zügen trauervoll über mich denke!*» [5, с. 238]; Перший випадок несе у собі більше стилістичне навантаження, ніж другий, тому що конвергенція епітетів та антитези, епітетів та порівняння має більший вплив на свідомість читача й деталізує образи персонажів. Другий приклад розкриває за допомогою епітетів внутрішні переживання персонажа. Метафоричний епітет «*zerfleischend*» декодується в реченні і підсилюється епітетом «*trauervoll*» із негативною семантикою.

Епітети сенсорно-смакової оцінки деталізують та уточнюють образи:

«*... die in einem kleinen Cafe so tat, als hätte sie ihr Leben lang nur schlechten Kaffee getrunken und hungrig an einem vertrockneten Sandwich gekaut ...*» [5, с. 307]; «*... die ihre Teller voller Kuchen und Sandwiches hatten und genußvoll alles verschlangen, was ungenießbar war ...*» [5, с. 405].

Епітети естетичної оцінки вказують на особливості характеру або підкреслюють індивідуальні риси: «*... also ich noch wenig fremde Sprachen gewohnt war, zusammennehmen mußte, um kalt, freundlich und unbeteiligt zu erscheinen*» [5, с. 242]; «*... küßte sie auf die Brauen, die schön geschweift und feierlich in dem fahlen*

Gesicht standen ...» [5, с. 204].

Епітети *емічної* оцінки кваліфікують деякі характеристики персонажів, з метою відтворення об'єктивної ситуації в уяві адресата: «... *prostet Malina zu in dem er einen feinen guy erkennt ...»* [5, с. 281]; «... *der gute Erich dachte dann ...»* [5, с. 318].

Висновки. Врахувавши опис виокремлених семантичних особливостей оповідань Інгеборг Бахманн, що формують жанрово-стилістичну доміную на мікростилістичному рівні, можна прийти до наступних висновків: Порівняння у складі жанрово-стилістичної

домінанти є стилістично забарвленими, використання в порівняннях дієслів з експресивною семантикою та епітетів інтенсивної семантики стимулює увагу читача, допомагає йому створити двоїтий реально-фіктивний характер та досягти гармонії між формою та змістом текстів.

Епітети у складі жанрово-стилістичної доміную виконують орнаментальну функцію, але не зводяться до неї. Їх використання сприяє пізнанню картини світу І. Бахманн, яку авторка у своїй творчості намагаться «виправити» та реформувати.

ЛІТЕРАТУРА

1. Онопрієнко Т. М. Епітет у системі тропів сучасної англійської мови (Семантика. Структура. Прагматика.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» [Електронний ресурс] // Харків, 2002. – 19 с. – Режим доступу до автореферату : <http://www.nbuw.gov.ua/ard/2002/02otmssp.zip>
2. Селиванова Е. А. Основы лингвистической теории текста и коммуникации // К. : Брами, 2004. – 335 с.
3. Стилистика английского языка / [Мороховский А. Н., Воробьева О. П., Лихошерст Н. И., Тимошенко З. В.] // К. : Вища школа, 1984. – 247 с.
4. Теория метафоры : [сборник ; пер. с англ., фр., нем., исп., польск. яз. / общ. ред. Н. Д. Арутюновой, М. А. Журиной] // М. : Прогресс, 1990. – 512 с.
5. Bachmann I. Sämtliche Erzählungen // München, Zürich : Piper Verlag, 2005. – 495 S.
6. Faulseit D. Stilistische Mittel und Möglichkeiten der deutschen Sprache // Leipzig : VEB Bibliographisches Institut, 1972. – 286 S.

REFERENCES

1. Onopriienko T. M. Epitheton in the figure system of modern English (Semantic. Structure. Pragmatic.) : thesis for the candidate degree in speciality 10.02.04 «Germanic languages» [electronic resource] // Kharkiv, 2002. – 19 p. – Access mode : <http://www.nbuw.gov.ua/ard/2002/02otmssp.zip>
2. Selivanova E. A. Basics of text theory and communication // K. : Brama, 2004. – 335 p.
3. English Stylistics / [Morokhovskiy A. N., Vorobiiova O. P., Lykshosherst N. I., Tymoshenko Z. V.] // K. : Higher School, 1984. – 247 p.
4. Theory of methaphor : [collection of works ; trans. from Eng., Fr., Germa., Spanish., Pol. / general editorial staff N. D. Arutiunova, M. A. Zhyrmundskiy] // M. : Progress, 1990. – 512 p.

Peculiarities of semantic elements as a part of genre and stylistic dominant of german stories (on the material of I. Bachmann's stories)

Skliarenko O. B., Marchenko N. M.

Abstract. The article reveals the semantic peculiarities of the Ingeborg Bachmann stories that are the components of the genre and stylistic dominant on the micro stylistic level. It was established, that the semantic peculiarities of the stories, which are mostly often used in the texts are similes and epithets. Similes are characterized by stylistic colouring and are expressed by the usage of the verbs with expressive semantics and epithets of intensive semantics, which stimulate the reader's attentiveness and create real and fictional character. Epithets as a part of genre and stylistic dominant have more ornamental function.

Keywords: story, genre and stylistic dominant, micro stylistic level, simile, epithets.

Особенности семантической составляющей как части жанрово-стилистической доминанты немецкоязычных рассказов (на материале рассказов Ингеборг Бахманн)

О. Б. Склиаренко, Н. Н. Марченко

Аннотация. В статье рассматриваются семантические особенности рассказов австрийской писательницы Ингеборг Бахманн, которые составляют жанрово-стилистическую доминанту на микростилістическом уровне. Установлено, что семантическими особенностями рассказов, которые выделяются частотой своего употребления в текстах, являются сравнения и эпитеты. Сравнения характеризуются стилістическим окрашиванием и выражаются с помощью использования глаголов с экспресивною семантикою и эпитетов интенсивной семантики, которые стимулируют внимание читателя и создают реально-фіктивный характер. Эпитеты в составе жанрово-стилістической доминанты исполняют орнаментную функцию.

Ключевые слова: рассказ, жанрово-стилістическая доминанта, микростилістический уровень, сравнения, эпитеты.